

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-2.36>**Ю. В. Копочинська**кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри біобезпеки і здоров'я людини
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТА ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ

У статті розглядається питання формування мотиваційно-ціннісного компонента професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії. Актуальність проведеного дослідження, спрямованого на вивчення мотиваційно-ціннісного компонента професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії, зумовлена тим, що мотивація вибору професії спрямовує і регулює поведінку, визначає ступінь активності, ініціативи і особистісної зацікавленості студентів у навчанні. Майбутні фахівці з фізичної терапії, ерготерапії повинні бути носіями загальнолюдських і культурних цінностей, прагнути до самовдосконалення. Їх професійна компетентність формується в процесі навчання не тільки спеціальними, але й загальноосвітніми дисциплінами. Мотиви є орієнтиром професійної і соціальної активності, вони зазвичай спрямовані на досягнення особистісних і професійних цілей. З метою вивчення мотиваційно-ціннісного компонента професійної ідентичності студентів використовувалося анкетування. Дані, отримані на основі комплексу психолого-педагогічних методів і методик, дозволили розподілити студентів на групи з різним рівнем розвитку мотиваційно-ціннісного компонента професійної ідентичності особистості. Результати дослідження життєвих цінностей особистості свідчать про те, що для майбутніх фахівців в професійній сфері на першому місці цінність розвитку себе і своїх професійних здібностей, прагнення до найбільш повної їх реалізації, підвищення кваліфікації. Також за результатами анкетування встановлено, що учасники дослідження віддають перевагу індивідуальному ціннісному орієнтаціям, які спрямовані на досягнення власних цілей. На основі проведених теоретичного аналізу проблеми та досвідченої експериментальної роботи в статті виділені психологічні і педагогічні умови формування мотиваційно-ціннісного компонента професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії. У разі врахування цих вимог формування професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії буде ефективним.

Ключові слова: професійна ідентичність, майбутні фахівці, мотиваційно-ціннісний компонент, професійна підготовка, фізична терапія, ерготерапія.

Постановка проблеми. Сучасна ситуація на ринку праці в Україні, реагуючи на різні перетворення в соціально-економічному житті країни, реформацію і модернізацію у сфері охорони здоров'я, пред'являє все більш жорсткі вимоги до фахівця з фізичної терапії, якості його професійної діяльності й набору кваліфікаційних характеристик, вимагаючи конкурентних переваг на ринку праці. Сьогодні абсолютно визнано соціальну та державну потребу в підготовці вищими навчальними закладами конкурентоспроможних фахівців із фізичної терапії, з повноцінно розвиненими особистісними, вольовими та професійними якостями, про що свідчать нормативно-правові акти Міністерства охорони здоров'я та Міністерства освіти і науки України.

Глобальні зміни, що відбуваються в економічній і науковій технічній сферах суспільного життя, висувають особливі вимоги до професіонала. На цей час суспільству потрібна цілісна особистість, здатна ефективно реалізовувати свої професійні

можливості в мінливих умовах політичної та економічної ситуації, що володіє такими професійними знаннями, вміннями і навичками, які можна гнучко підстроювати під умови своєї професійної діяльності. Потрібен професіонал, який має таку структуру знань, у яку можливо як динамічно асимілювати одержувану в процесі професійної діяльності інформацію, так і змінювати саму структуру. Особливі вимоги у світлі інтенсивних науково-технічних відкриттів пред'являються до професійної підготовки студентів спеціальностей галузі охорони здоров'я [1].

Та структура, яка, з одного боку, забезпечує стійкість професійного розвитку, а з іншого – дозволяє динамічно підлаштовуватися до змін соціальної ситуації, є ідентичність. Ідентичність як наукове поняття широко представлена в дослідженнях зарубіжних і вітчизняних психологів; відображає внутрішню динамічну структуру, що інтегрує окремі сторони особистості в єдине ціле без втрати їх специфіки [4]. Змістовний аспект цього

поняття пов'язаний з якісними характеристиками елементів ідентичності. Це своєю чергою залежить від області, в якій вони формуються. Так, поряд з особистісною ідентичністю прийнято виділяти такі види ідентичності, як психосоціальна, статева, етнічна, соціальна, професійна та інші, що розрізняються за своїм змістом [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових досліджень з цього напрямку дозволяє стверджувати, що вибір професії є однією з чотирьох важливих сфер в числі таких, як прийняття і переоцінка релігійних і моральних переконань; вироблення політичних поглядів; прийняття набору соціальних ролей, що впливають на формування ідентичності людини загалом [2].

Одним із фундаментальних завдань професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії є – сформуванню в майбутніх фізичних терапевтів та ерготерапевтів погляд на свою майбутню професійну діяльність як єдине взаємозалежне ціле, вміння бачити й розуміти проблеми, що виникають, та знаходити шляхи їх вирішення.

Майбутні фізичні терапевти або ерготерапевти повинні бути носіями загальнолюдських і культурних цінностей, прагнути до самовдосконалення [1]. Їх професійна компетентність формується в процесі навчання не тільки спеціальними, але й загальноосвітніми дисциплінами. Дослідники вважають, що інтеграція загальноосвітніх дисциплін з професійними забезпечує мотивацію до їх вивчення, наслідком чого є формування професійної ідентичності [3].

Професійна ідентичність асоціюється з процесами професійного самовизначення, персоналізації і самоорганізації, усвідомлення себе як представника певної професії і професійного співтовариства, характеризується певним ступенем отождолення-диференціації себе зі справою та іншими, проявляється в когнітивно-емоційно-поведінкових самоописах «Я» [1].

Мета статті – дослідження формування мотиваційно-ціннісного компонента професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної терапії та ерготерапії.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз підходів до формування професійної ідентичності дозволив нам запропонувати розглядати професійну ідентичність майбутнього фахівця з фізичної терапії, ерготерапії як процес оволодіння фаховими навичками, професійними вміннями та знаннями, що супроводжується формуванням мотиваційно-ціннісних установок на професійну діяльність та трансформацією Я-концепції особистісної у Я-концепцію професійну.

Відштовхуючись від поняття професійної ідентичності, від аналізу особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії та вимог до них, ми виокре-

мили такі компоненти професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-ціннісний, емпатійний, комунікативний та діяльнісно-операційний.

Мотиваційно-ціннісний компонент доцільно розглядати у контексті бажання та прагнення студента вчитися за обраною спеціальністю і надалі працювати за нею. Також у цьому аспекті ми вважаємо важливим для студентів мати прагнення до досягнення успіху, що характеризується певними особистісними та професійними цінностями. Діяльність фізичних терапевтів та ерготерапевтів може передбачати виконання різноманітних функцій. Для того щоб досягти успіху у майбутній професійній діяльності, студенти у процесі навчання мають не тільки оволодіти високим рівнем професійних знань та вмінь, а й визначитися з особистими та професійними мотивами, які в них переважають.

На етапі навчання у вищому навчальному закладі відбувається формування професійно важливих якостей майбутнього фахівця, структури професійних мотивів. Саме на молодших курсах навчання в медичному вищому навчальному закладі відбувається настройка професійної ідентичності, закладається вектор особистісного саморозвитку, його величина, напрям, швидкість і сталість. Отже, необхідно створювати середовище, яке сприятиме розвитку професійних мотивів та інтересів, мотиваційно-ціннісного ставлення до професійного росту, що забезпечує професійне становлення і саморозвиток особистості студента медичного вищого навчального закладу. Професійна ідентичність фізичного терапевта і ерготерапевта проявляється в прагненні до продовження освіти, професійного розвитку в рамках спеціальності, освоєння суміжних професій, особистісному саморозвитку.

Актуальність проведеного дослідження, спрямованого на вивчення мотиваційно-ціннісного компонента професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії, зумовлена тим, що мотивація вибору професії спрямовує і регулює поведінку, визначає ступінь активності, ініціативи і особистісної зацікавленості студентів у навчанні. Мотиви є орієнтиром професійної і соціальної активності, звернені до досягнення особистісних і професійних цілей.

Дослідження проводилося з 2015 по 2019 рік на базі МНТУ. У ньому брали участь студенти першого курсу кафедри фізичної терапії, ерготерапії, вибірка складала 148 чоловік у віці 16–20 років.

З метою вивчення мотиваційно-ціннісного компонента професійної ідентичності особистості студентів використовувалося анкетування (студентам пропонувалося вибрати зі списку найбільш значущі і другорядні мотиви вибору професії фізичного терапевта, ерготерапевта).

За результатами проведеного дослідження, в ієрархії мотивів вибору професії фізичного терапевта найбільш значущими для 47% студентів є утилітарний мотив («бажання здобути освіту, щоб допомагати собі та близьким»), для 22% досліджуваних – моральний мотив («приносити користь людям»), для 18% – соціальний мотив («благородна професія»). Мотиви «саморозвитку і самореалізації», «бажання бути високоосвіченою культурною людиною», «можливість займатися цікавою, змістовною роботою» є значущими для 13% студентів.

Результати дослідження життєвих цінностей особистості свідчать про те, що для майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії на першому місці в професійній сфері стоїть цінність розвитку себе і своїх професійних здібностей, прагнення до найбільш повної їх реалізації, підвищення кваліфікації. Матеріальне положення займає також важливе місце. Студенти прагнуть до розширення своїх соціальних зв'язків і до встановлення сприятливих взаємовідносин з оточуючими людьми, про що свідчить переважання мотиву активних соціальних контактів. Серед студентів значущими цінностями є також безпека, досягнення, соціальність, самовизначення. Такі цінності, як досягнення і самовизначення, належать до індивідуальних, свідчать про виражену потребу у досягненні особистого успіху і отриманні соціального схвалення, автономності та незалежності [3].

Отже, отримання освіти і підвищення рівня своєї освіченості студенти кафедри фізичної терапії, ерготерапії ставлять на перше місце, що проявляється в переважанні у них цінностей розвитку себе і своїх професійних здібностей, прагнення до найбільш повної реалізації, підвищення кваліфікації. Майбутня професійна діяльність і благополучні сімейні відносини, цінність активних соціальних контактів також займають важливе місце в ієрархії життєвих сфер випробовуваних.

Серед домінуючих груп цінностей у 44% студентів переважають індивідуальні, до яких належать «досягнення», «самовизначення», «соціальна влада». У 35% – колективні цінності, такі як «конформізм», «підтримка традицій», «соціальність»; 21% опитаних студентів вибирають для себе змішані цінності: «безпека», «зрілість», «соціальна культура», «духовність». Це свідчить про переважання індивідуальних ціннісних орієнтацій випробовуваних, націлених на задоволення власних цілей і потреб.

Отримані результати дозволяють зробити висновок, що мотиви вибору професії майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії тісно пов'язані з їх ціннісними орієнтаціями: утилітарному мотиву «бажання здобути освіту, щоб допомагати собі та близьким» відповідають індивідуальні цінності, моральному мотиву «приносити

користь людям» відповідають колективні цінності, соціальний мотив «благородна професія» співвідноситься з соціальними цінностями, мотиви «саморозвиток і самореалізація», «можливість займатися цікавою, змістовною роботою» пов'язані з бажаними в професійній сфері цінностями.

Дані, отримані на основі комплексу психолого-педагогічних методів і методик, дозволили розподілити студентів на групи з різним рівнем розвитку мотиваційно-ціннісного компонента професійної ідентичності особистості.

Показником високого рівня мотиваційно-ціннісного компонента професійної ідентичності є чітко виражене емоційно-ціннісне ставлення до навчальної пізнавальної діяльності. В основі вибору професії фізичного терапевта і ерготерапевта у таких студентів лежать мотиви самовизначення і самовдосконалення. Яскраво виражені пізнавальний інтерес і самостійність.

Для середнього рівня розвитку загалом характерно емоційно-ціннісне ставлення до професії фізичного терапевта і ерготерапевта. В основі вибору професії лежать соціальні мотиви самовизначення. У навчальній діяльності проявляється пізнавальна активність і самостійність.

До групи з низьким рівнем увійшли студенти, у яких емоційно-ціннісне ставлення до професії фізичного терапевта і ерготерапевта явно не виражено. В основі вибору професії лежать вузькоособистісні мотиви і мотиви, що відображають ставлення до них викладачів та однокурсників. Пізнавальні інтереси та активність виражені слабо.

Висновки і пропозиції. На основі теоретичного аналізу проблеми та досвідченої експериментальної роботи можна зробити висновок про те, що серед психологічних і педагогічних умов, що сприяють формуванню мотиваційно-ціннісного компонента професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії, можна виділити:

- організацію освітнього процесу з вираженою орієнтацією на професію фізичного терапевта і ерготерапевта;
- інтеграцію освітніх технологій саморозвитку особистості студента, спрямованих на формування особистості, здатної зайняти самостійну позицію, здатної займатися самоосвітою та самовдосконаленням;
- розвиток у студентів здатності до взаємодії, професійної комунікативної компетентності за допомогою навчання як традиційним формам комунікації, так і дистанційним (комп'ютерно-опосередкована комунікація);
- актуалізацію рефлексивності особистості майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії;
- розвиток мотиваційної сфери, заснованої на особистісній системі цінностей.

Отже, освіта як система педагогічного забезпечення саморозвитку особистості учасників освітнього процесу є потенціалом для активізації особистісного зростання майбутніх фахівців. При цьому формування професійної ідентичності особистості майбутнього фахівця з фізичної терапії, ерготерапії в професії професійної підготовки буде ефективним, якщо професійна ідентичність особистості буде розглядатися як професійно значуща особистісна освіта, а в освітньому процесі будуть реалізовані зазначені педагогічні умови і передумови.

Список використаної літератури:

1. Дмітрієва Н.С., Копочинська Ю.В. Формування професійної ідентичності майбутніх фахівців з фізичної терапії як фактор підвищення їх конкурентоспроможності. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2019. Вип. 79(3). С. 105–110. doi: 10.32999/ksu2413-1865/2019-87-19.
2. Зеер Э.Ф. Личностно-развивающие технологии начального профессионального образования : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2010. 176 с.
3. Копочинська Ю.В. Деякі загальнонаукові підходи до формування професійної ідентичності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. Вип. LXXIX, том 3. С. 153–159.
4. Hammond R., Cross V., Moore A. The construction of professional identity by physiotherapists: A qualitative study. *Physiotherapy*. 2016. № 102, P. 71–77. doi:10.1016/j.physio.2015.04.002

Kopochynska Yu. Formation of motivation-value component of professional identity of future physical therapy, ergotherapy

The article deals with the formation of the motivational value component of the professional identity of future specialists in physical therapy, ergotherapy. The relevance of the study, aimed at studying the motivational and value component of the future identity of future specialists in physical therapy, ergotherapy, due to the fact that the motivation of choosing a profession directs and regulates behavior, determines the degree of activity, initiative and personal interest. Future specialists in physical therapy, ergotherapy should be carriers of human and cultural values, strive for self-improvement. Their professional competence is formed in the process of teaching not only special, but also general educational disciplines. Motives are the guideline of professional and social activity, aimed at achieving personal and professional goals. In order to study the motivational value component of students' professional identity, questionnaires were used. The data obtained on the basis of a complex of psychological and pedagogical methods and methods, allowed to divide students into groups with different level of development of the motivational value component of professional identity of the individual. The results of the study of vital values of the person indicate that for the future specialists in the first place in the professional field in the first place the value of developing themselves and their professional abilities, the desire for their full realization, professional development. The results also found that the research participants preferred individual value orientations that were aimed at achieving their own goals. On the basis of theoretical analysis of the problem and experienced experimental work, the article identifies psychological and pedagogical conditions for the formation of the motivational value component of professional identity of future specialists in physical therapy, ergotherapy. Taking into account these requirements of forming the professional identity of future specialists in physical therapy, ergotherapy will be effective.

Key words: professional identity, future specialists, motivational value component, vocational training, physical therapy, ergotherapy.